

ΕΤΑΙΡΙΑ ΚΡΗΤΙΚΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Ωράριο λειτουργίας

Θερινό ωράριο (1 Απριλίου 2019 - 3 Νοεμβρίου 2019)

Δευτέρα - Σάββατο: 09:00' - 17:00'

Κυριακή: 10:30' - 17:00'

Αργίες: Κλειστό

Χειμερινό ωράριο (4 Νοεμβρίου 2019 - 31 Μαρτίου 2020)

Δευτέρα - Σάββατο: 09:00' - 15:30'

Κυριακή: 10:30' - 15:30'

Αργίες: Κλειστό

Εισιτήρια

Ολόκληρο: € 5,00

Για οργανωμένες ομάδες (10 ατόμων και άνω): € 4,00

Για μαθητές, φοιτητές και άτομα άνω των 65 ετών (με επίδειξη κάρτας): € 3,00

Για παιδιά έως 12 ετών, ανέργους (με επίδειξη κάρτας), φοιτητές του Πανεπιστημίου Κρήτης, του Πολυτεχνείου Κρήτης και του Τ.Ε.Ι. Κρήτης: Ελεύθερη είσοδος

Διεύθυνση και στοιχεία επικοινωνίας

Ιστορικό Μουσείο Κρήτης

Οίκος Α. & Μ. Καλοκαιρινού

Σοφοκλή Βενιζέλου 27 / Λυσιμάχου Καλοκαιρινού 7

71202 Ηράκλειο, Κρήτη

Τηλ.: 2810 283219, 288708 - Fax: 2810 283754

@: info@historical-museum.gr

url: www.historical-museum.gr

ΙΔΡΥΣΗ - ΔΡΑΣΕΙΣ

Η **Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών (Ε.Κ.Ι.Μ.)** ιδρύθηκε το 1951, έχει μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα και σκοπός της είναι η υποστήριξη και προαγωγή των κρητολογικών (αρχαιολογικών, ιστορικών, εθνογραφικών, φιλολογικών) σπουδών από τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους και εντεύθεν. Η Ε.Κ.Ι.Μ. δραστηριοποιείται από την ίδρυσή της αδιαλείπτως μέχρι σήμερα, έχοντας παραγάγει έργο προς όφελος όχι μόνο της τοπικής κοινωνίας αλλά και της χώρας (όπως πιστοποιείται, μεταξύ άλλων, από τη διεθνή φήμη του Ιστορικού Μουσείου Κρήτης και την απήχηση στην παγκόσμια επιστημονική κοινότητα των Διεθνών Κρητολογικών Συνεδρίων που η Ε.Κ.Ι.Μ. θέσπισε το 1961 και οργανώνει μέχρι σήμερα).

Το **Ιστορικό Μουσείο Κρήτης** ιδρύθηκε από την Ε.Κ.Ι.Μ. στα 1953 και στεγάζεται σε νεοκλασικό οίκημα (*Οίκος Α. & Μ. Καλοκαιρινού*, 1903) ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας το οποίο, με βάση τη βούληση του ευεργέτη της πόλης Ανδρέα Λυσ. Καλοκαιρινού (1862-1930), παραχωρήθηκε από τα Ιδρύματα Ανδρέα και Μαρίας Καλοκαιρινού στην Ε.Κ.Ι.Μ. προκειμένου να στεγάσει το Μουσείο. Κατά τη δεκαετία του 1970 το Ιστορικό Μουσείο Κρήτης επεκτάθηκε με την ανέγερση νέας πτέρυγας. Η πτέρυγα αυτή συμπληρώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με προσθήκη ορόφου και ολοκληρώθηκε τον Μάιο του 2004 με τη διαρρύθμιση Αιθουσών Περιοδικών Εκθέσεων και Μικρού Αμφιθεάτρου.

Η συνολική στεγασμένη εκθεσιακή επιφάνεια του Μουσείου είναι κατανομημένη σε 25 χώρους, που καλύπτουν ιστορία δεκαεπτά αιώνων, ενώ η Βιβλιοθήκη του Ι.Μ.Κ. (στον γ' όροφο) με σπάνιες εκδόσεις, περιοδικά, αρχείο τοπικών εφημερίδων, ένα πλούσιο σύνολο ιστορικών αρχείων και φωτογραφικό υλικό, απευθύνεται όχι μόνο σε ερευνητές αλλά και στο ευρύ κοινό.

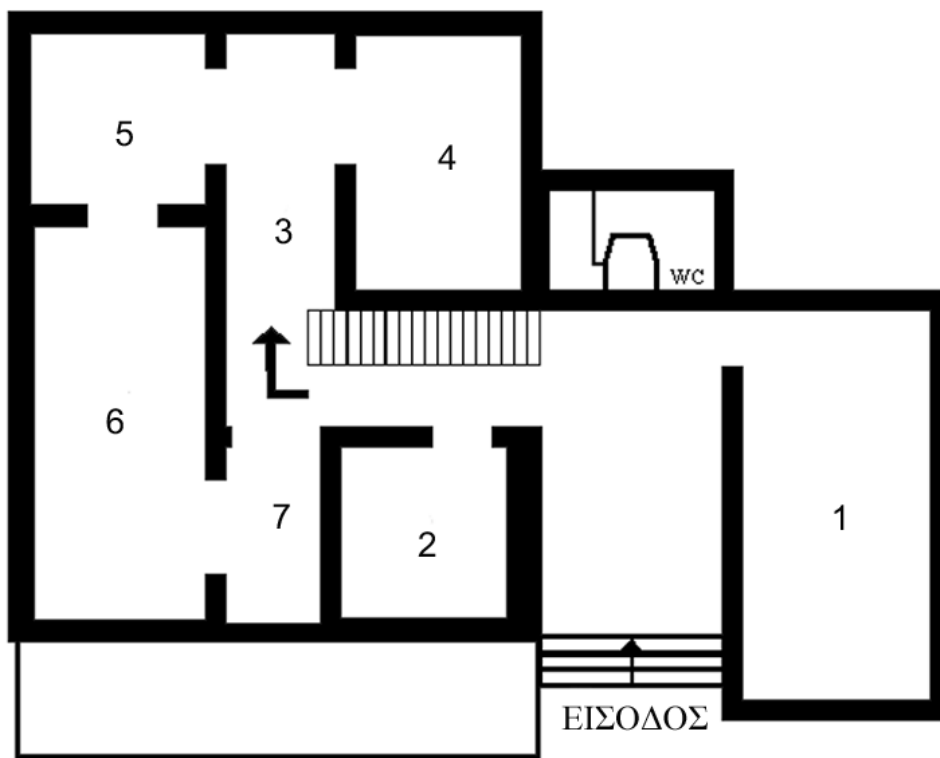
Τέλος, ο τομέας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων είναι ένα πεδίο δραστηριότητας στον οποίο η Ε.Κ.Ι.Μ., αποδίδει ιδιαίτερη βαρύτητα. Τα προγράμματα προσφέρονται δωρεάν στους μαθητές των σχολείων, εκτελούνται σε ειδικά διαμορφούμενο χώρο του Ιστορικού Μουσείου Κρήτης από μουσειοπαιδαγωγό και συνοδεύονται από ειδικό έντυπο υλικό που διανέμεται επίσης δωρεάν.

Το Μουσείο διευθύνει η κα. Εύα Γραμματικάκη. Η φροντίδα των συλλογών και αρχείων επιμερίζεται σε πέντε επιστημονικούς επιμελητές.

Ακολουθείται η αρίθμηση των εκθεσιακών χώρων βάσει των περιλαμβανομένων σχεδιαγραμμάτων.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Επίπεδο 0

1. **Αίθουσα Α. Γ. Καλοκαιρινού:** Μια εισαγωγή στην ιστορία των χριστιανικών χρόνων της Κρήτης με έμφαση στην Ενετοκρατία και τον Κρητικό Πόλεμο
2. **Αίθουσα των Κεραμεικών**
3. **Πρώμη Βυζαντινή Συλλογή:** Κιονόκρανα, ψηφιδωτά και μικροτεχνία
4. **Πρώμη Βυζαντινή Συλλογή:** Αρχιτεκτονικά γλυπτά και εκκλησιαστικά σκεύη από την Βασιλική του Αγίου Τίτου της Γόρτυνος
5. **Ύστερη Βυζαντινή Συλλογή:** Αρχιτεκτονικά γλυπτά
6. **Ενετική Συλλογή:** Αρχιτεκτονικά γλυπτά και επιγραφές
7. **Ενετική Συλλογή:** Οικόσημα

1. ΑΙΘΟΥΣΑ ΑΝΔΡΕΑ Γ. ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΟΥ

Μια εισαγωγή στην ιστορία των χριστιανικών χρόνων της Κρήτης με έμφαση στην Ενετοκρατία και τον Κρητικό Πόλεμο.

Αριστερά της εισόδου: πρωτότυποι - αυθεντικοί **χάρτες** της Κρήτης (16ος & 17ος αι.).

Ενιαία προθήκη στα αριστερά της εισόδου. Το υλικό ξεκινάει από τον 4ο αι. μ.Χ., δηλαδή από το μετασχηματισμό της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας σε Βυζαντινή, και φτάνει ως την κατάληψη της βενετοκρατούμενης Κρήτης από τους Οθωμανούς (1669).

Κάθετη διάταξη - τέσσερις χρονολογικές περιόδους: Α΄ Βυζαντινή (330-827/8), Αραβική (827/8-961), Β΄ Βυζαντινή (961-1204), Βενετοκρατία (1204-1669).

[Σημ. Το 1204, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Σταυροφόρους και τη διάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η Κρήτη πουλήθηκε από τον ηγέτη της Δ΄ Σταυροφορίας Βονιφάτιο Μομφερατικό στους Ενετούς. Αρχίζει έτσι η μακρά περίοδος της Ενετοκρατίας.]

Οριζόντια διάταξη αντικειμένων (από πάνω προς τα κάτω): Κεραμικά, αντικείμενα καθημερινής χρήσης, νομίσματα, μεταλλοτεχνήματα.

Η έκθεση προσφέρεται για σύγκριση ομοειδών αντικειμένων (π.χ. φυλαχτά, νομίσματα, καρφιά) που ανήκουν σε διαφορετικές περιόδους. Επίσης, η ομάδα σας μπορεί να προσέξει την αντιπαράθεση ανάμεσα σε συντηρημένα και ασυντήρητα αντικείμενα (π.χ. νομίσματα).

Σε κεντρική ενότητα παρουσιάζονται εκθέματα σχετικά με την **πολιορκία του Χάνδακα** (1648-1669) από τους Οθωμανούς: βενετσιάνικοι **θώρακες** και **σπαθιά**, οθωμανικά σύμβολα (**μπαλτάδες**) των μονάδων των Γενίτσαρων.

Η μεσαία από τις προθήκες της ενότητας αυτής περιέχει αντικείμενα από το ναυάγιο του γαλλικού πολεμικού πλοίου **La Therese** που έλαβε μέρος στην τελευταία φάση της άμυνας της Κάντιας και βυθίστηκε ατύανδρο μετά από ανάφλεξη στα ανοιχτά του σημερινού Μουσείου Φυσικής Ιστορίας ("Ηλεκτρικής"). Σε εσωτερική οθόνη προβάλλονται υποβρύχιες λήψεις από το χώρο του ναυαγίου.

Η υπόλοιπη αίθουσα επικεντρώνεται κυρίως στην πόλη του Ηρακλείου με κορυφαίο έκθεμα το ομοίωμα (μακέτα) **του ενετικού Χάνδακα**, που αναπαριστά την πόλη λίγο πριν την έναρξη της οθωμανικής πολιορκίας (1645).

Κάποια από τα μνημεία που αποτυπώνονται στη μακέτα δε σώζονται σήμερα, όπως π.χ. ο Ναός του Αγίου Φραγκίσκου (εκεί που βρίσκεται σήμερα το Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου) και ο Ναός του Σωτήρος (κατεδαφίστηκε τη δεκαετία του 1970, βρισκόταν στη σημερινή Πλατεία Κορνάρου). [Ερώτηση: Γιατί δεν υπάρχει στη μακέτα ο Άγιος Μηνάς; Απάντηση: Διότι κατασκευάστηκε πολύ αργότερα, στα τέλη του 19ου αιώνα].

Οχύρωση: Εικάζεται ότι πρώτα οι Βυζαντινοί οχύρωσαν την πόλη. Από τις πηγές και τα ανασκαφικά ευρήματα τεκμηριώνεται η οχύρωση της πόλης κατά την περίοδο της Αραβοκρατίας (9ος-10ος αι.), η οποία περιβαλλόταν εξωτερικά από αμυντική τάφρο -Khandak στην αραβική γλώσσα- απ' όπου πιθανότατα προέρχεται και το όνομα Χάνδαξ. Μετά το 961 οι Βυζαντινοί κατασκευάζουν νέα τείχη, διατηρώντας όμως το τοπωνύμιο Χάνδαξ. Κατά την Ενετοκρατία η πόλη, που ονομάζεται πλέον Candia, επεκτείνεται εκτός των παλαιών τειχών, γεγονός που υποχρεώνει τους Βενετούς να σχεδιάσουν τον 16ο αιώνα τη νέα οχύρωσή της σύμφωνα με το καταπληκτικό αμυντικό σύστημα των προμαχώνων (Fronte Bastionato).

Στην εσοχή κοντά στην επιτοίχια προθήκη: Ορειχάλκινα βενετσιάνικα ναυτικά πυροβόλα (16ος - 17ος αι.).

Στις εσοχές αριστερά και δεξιά της μακέτας: Ξυλόγλυπτα φουρούσια (mensola), Ηράκλειο, Οικία Werdmüller (17ος αι.)

Βγαίνοντας από την Αίθουσα Α. Γ. Καλοκαιρινού και συνεχίζοντας την περιήγηση:

Δίπλα στην είσοδο της αίθουσας Α. Καλοκαιρινού: Ξυλόγλυπτη διακοσμητική μορφή από ακρόπρωρο ιστιοφόρου πλοίου. Αίγινα, οικία Νίκου Καζαντζάκη, δωρεά Ν. Κουτουλάκη.

Αριστερά, στον διάδρομο κάτω από το κλιμακοστάσιο: Αναπαράσταση ανασκαφής: Τι βρίσκει σκάβοντας ένας αρχαιολόγος; Οικιακά σκεύη, αγωγός ύδρευσης, κεραμίδια που έχουν σχεδόν ενωθεί με το δάπεδο. Προσέξτε ότι το αρχικό ψηφιδωτό δάπεδο έχει συμπληρωθεί με πιο ευτελείς απλές πλάκες: Κάποιοι φτωχότεροι άνθρωποι ήρθαν και κατοίκησαν στο σπίτι αυτό, που ανήκε κάποτε σε πιο εύπορη οικογένεια.

2. ΑΙΘΟΥΣΑ ΚΕΡΑΜΕΙΚΩΝ (Α΄ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ - ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ)

Η τέχνη της κεραμοποιίας ανάγεται στους μινωικούς χρόνους. Οι προθήκες είναι χρονολογικά διαρθρωμένες και η συλλογή ξεκινά από την **Α΄ Βυζαντινή Περίοδο**, όπου τα κεραμεικά είναι απείριστα και καταλήγει στην **Οθωμανική Περίοδο**. Στη δεύτερη προθήκη αριστερά τα τσουκαλογάγηννα ξεχωρίζουν από τα πιο λεπτά δημιουργήματα, με την τοποθέτησή τους σε ‘ακατέργαστες’ σανίδες.

Στη **Β΄ Βυζαντινή Περίοδο** έχουμε εγχάρακτη και ανάγλυφη πολύχρωμη διακόσμηση, ενώ τα **Ενετικά κεραμεικά** παντρεύουν την ιταλική και βυζαντινή τέχνη. Τα **Αραβικά κεραμεικά** πέρα από το συνδυασμό ισλαμικής και βυζαντινής τεχνικής, αποτελούν και τα πιο σπάνια εκθέματα. Εκτίθενται επίσης κεραμεικά της ενετοκρατίας τόσο εγχώριας παραγωγής όσο και εισηγμένα από την Ιταλία.

3.-7. ΓΛΥΠΤΟΘΗΚΗ

3. ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΥΛΛΟΓΗ (4ος - 8ος αι.)

Κιονόκρανα, ψηφιδωτά και προθήκη με μικροτεχνία.

Κιονόκρανα (5ος - 6ος αι.) και τμήματα **ψηφιδωτών** δαπέδων (Χερσόνησος, τέλη 4ου αι.).

Πάνω στην προθήκη: **Κίονες** και **κιονόκρανα** (11ος-12ος αι.).

Μέσα στην προθήκη: Εκθέματα από την **Πρωτοβυζαντινή περίοδο** (4ος-8ος αι.). Λύχνοι, βαρίδια για όρθιο αργαλειό, εκκλησιαστικά σκεύη, κοχλιάριο (μικρό κουτάλι), πόρπη, ζυγιστικά βάρη, δίσκοι μανουαλίων.

Επιτοίχια προβολή: **Βασιλικές της Πρωτοβυζαντινής περιόδου.**

4. ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Αρχιτεκτονικά γλυπτά και εκκλησιαστικά σκεύη από την Βασιλική του Αγίου Τίτου της Γόρτυνος (6ος-7ος αι. μ.Χ.)

[Σημ. Κατά την περίοδο αυτή εδραιώνεται στο νησί η χριστιανική θρησκεία, όπως αποδεικνύεται από την οικοδόμηση πολυάριθμων ναών, κυρίως σε παράλιες περιοχές του νησιού. Από τα μέσα του 7ου αιώνα όμως, η απειλή των αραβικών επιδρομών υποχρεώνει τους κατοίκους να μετακινηθούν προς την ενδοχώρα εγκαταλείποντας τα ευάλωτα στις πειρατικές επιδρομές παράλια. Η Γόρτυνα, πρωτεύουσα του νησιού, είναι μια πολύ μεγάλη πόλη.]

Άγιος Τίτος: Πρώτος επίσκοπος Κρήτης, μαθητής του Αποστόλου Παύλου, το όνομα του είναι συνδεδεμένο με τη διάδοση του Χριστιανισμού στην Κρήτη.

Ιδιαιτερότητα του ναού: Σταυρόσχημη Βασιλική με τρούλο (από τις πρώτες που οικοδομήθηκαν).

Αρχιτεκτονικά μέλη του ναού: **Άμβωνας** (φαίνεται και στο ανηρτημένο σχέδιο) και **θωράκια** (παραλληλόγραμμες, μαρμάρινες πλάκες), που διαχωρίζαν τον κυρίως ναό από το ιερό (φαίνονται και στο ανηρτημένο σχέδιο του ναού).

[Σημ. Στην εκκλησιαστική αρχιτεκτονική η εισαγωγή του τέμπλου γίνεται πολύ αργότερα, το 12ο αιώνα.]

Αρχιτεκτονικά μέλη του ναού (στο κέντρο ο **άμβωνας**). Επιτοίχια γιγαντοφωτογραφία: τα σωζόμενα ερείπια του ναού του Αγίου Τίτου στη Γόρτυνα.

Στην προθήκη χάλκινα εκκλησιαστικά σκεύη από το ναό, από τα λιγιστά και παλαιότερα που σώζονται (7ος αι.).

5. ΥΣΤΕΡΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΣΥΛΛΟΓΗ (961-1204)

Αρχιτεκτονικά γλυπτά

[Σημ. Η ανακατάληψη της Κρήτης από τους Βυζαντινούς το 961 συνοδεύεται από συστηματικές προσπάθειες για αποκατάσταση της αυτοκρατορικής εξουσίας και τόνωση της χριστιανικής θρησκείας που είχε κλονιστεί κατά την περίοδο της Αραβοκρατίας. Ακολουθεί περίοδος ακμής. Οι Κρήτες είναι Βυζαντινοί υπήκοοι.]

Αφιερωματικές επιγραφές με μνεία στους Βυζαντινούς αυτοκράτορες, συναντώνται ακόμα και μέσα στην περίοδο της ενετοκρατίας, όπως η επιγραφή στα αριστερά της εισόδου που αναφέρεται στους Παλαιολόγους (αρχές 14ου αιώνα).

Η έκθεση δίνει έμφαση στη δεύτερη χρήση των υλικών. Ένας αρχαίος κίονας χαράσσεται από χριστιανούς στα χρόνια του Βυζαντίου και φέρει πλέον μια σημαντική ιστορική πληροφορία: «Ευμάθιος, Στρατηγός Θέματος Κρήτης». Η βυζαντινή ψευδοσαρκοφάγος αποσπάται και μετατρέπεται από τους Οθωμανούς σε κρήνη. Η επιγραφή με τη μνεία των Παλαιολόγων αποσπάται επίσης, αναστρέφεται, χρωματίζεται και γίνεται μέρος της διακόσμησης ενός τζαμιού.

Αρχιτεκτονικά μέλη μεταξύ των εκθεμάτων, **στόμια πηγαδιών** από οικίες της πόλης του Χάνδακα.

6. ΕΝΕΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ (1211-1669)

Αρχιτεκτονικά γλυπτά και επιγραφές

Στη δεξιά πλευρά της αίθουσας:

Σαρνίτσι (δεξαμενή ομβρίων) που χρησίμευε πιθανώς και ως κρύπτη. Υπήρχε στο αρχοντικό των Καλοκαιρινών που κήκε στη 'μεγάλη σφαγή' της 25ης Αυγούστου 1898 και πάνω στη βάση του οποίου οικοδομήθηκε στη συνέχεια το σημερινό νεοκλασικό οίκημα.

Πέτρινες αναπαραστάσεις του **λέοντα**, συμβόλου του Ευαγγελιστή Μάρκου και της Γαληνοτάτης Δημοκρατίας της Βενετίας (συναντώνται σε οχυρώσεις και δημόσια κτίρια). Στον ίδιο χώρο εκτίθεται το μαρμάρινο ανάγλυφο **μετάλλιο** από την Πύλη του Αγίου Γεωργίου, μία από τις τέσσερις μεγάλες πύλες της πόλης, η οποία βρισκόταν στη σημερινή Πλατεία Ελευθερίας.

Προβολή σε δύο οθόνες (με υπότιτλους στην ελληνική και αγγλική γλώσσα) με θέμα τους εγκλωβισμένους ναούς του Ηρακλείου (δεν είναι προσβάσιμοι και παραμένουν άγνωστοι στους Ηρακλειώτες).

Αρχιτεκτονικά **μέλη** και **προτομές**. [Προσέξτε την εξαιρετική γοτθικής τέχνης κεφαλή του Παντοκράτορα.]

Διακρίνεται στα δεξιά το **φουρούσι** (στήριγμα μπαλκονιού) και στο κέντρο η **κρήνη** από μία πολυτελή βενετσιάνικη κατοικία (Μέγαρο Ιττάρ). Στη γωνία **κιονόκρανο** 16ου - 17ου αι.

Στην αριστερή πλευρά της αίθουσας:

Στην πάνω σειρά διακρίνονται σωζόμενες **μετόπες** της Λότζια (φαίνονται και στο σχέδιο του κτιρίου, ακριβώς πάνω από τις χαμηλές ασίδες). Η Λότζια (Λέσχη των Ενετών Ευγενών) οικοδομήθηκε στον 14ο αι. Το κτίριο είχε ερειπωθεί και αποκαταστάθηκε πρόσφατα. Σήμερα στεγάζει το Δημαρχείο Ηρακλείου.

Στις υπόλοιπες σειρές διακρίνονται επίσημες, αφιερωτικές και ταφικές επιγραφές Ενετών.

Στο πάτωμα μέσα σε εσοχές: επιτύμβιες ενετικές **πλάκες**.

Επιτύμβιες εβραϊκές **επιγραφές**. [Από την αναφορά στην Εβραϊκή συνοικία της Κάντιας μπορεί να ξεκινήσει μια συζήτηση για την ειρηνική και δημιουργική συνύπαρξη διαφορετικών κοινοτήτων, και ευρύτερα ανθρώπων με διαφορετικούς προσδιορισμούς, στον ίδιο τόπο - 'πολυπολιτισμικότητα'].

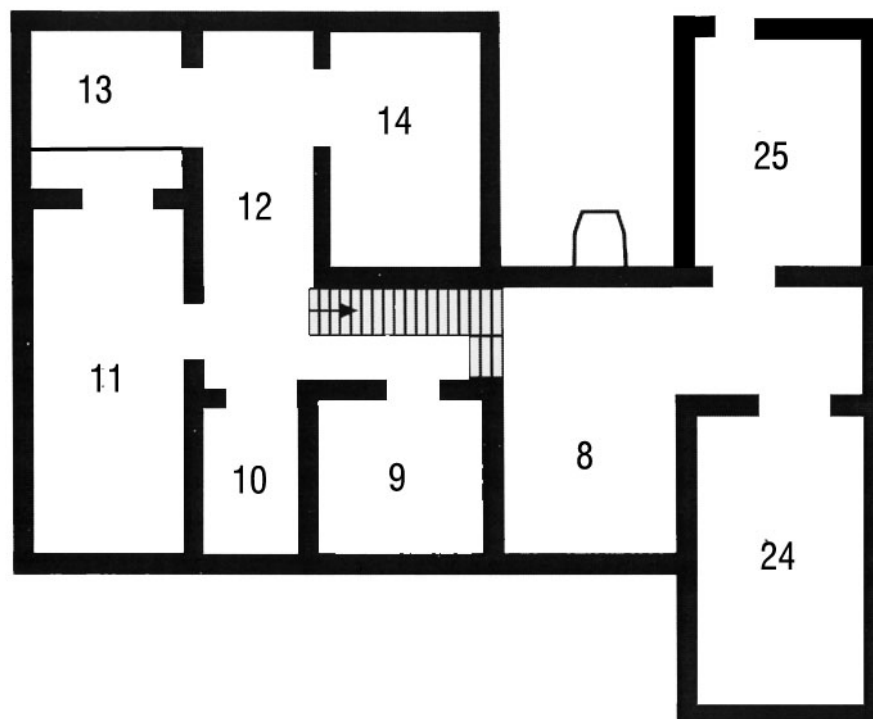
7. ΕΝΕΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Οικόσημα

Οικόσημα ευγενών (δηλωτικά ευγενείας, ταξικά σύμβολα). [Προσέξτε το παλαιό ενετικό οικόσημο σε μαύρο γρανίτη που στη συνέχεια χαράχτηκε από Αρμενίους - αναφορά στην Αρμενική κοινότητα. Επίσης, ένα εβραϊκό και δυο οικόσημα της οικογένειας των Κορνάρων (Corner)].

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Επίπεδο 1

8. *IMK CAFE*. Σπαράγματα Βυζαντινών Τοιχογραφιών
9. Νομισματική Συλλογή
10. Βυζαντινός νάϊσκος
11. Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (El Greco). Συλλογή των βυζαντινών και μεταβυζαντινών εικόνων και κειμηλίων
12. Ιστορική Συλλογή: Εισαγωγή
13. Ιστορική Συλλογή: Οθωμανική Περίοδος
14. Ιστορική Συλλογή: 19ος & αρχές 20ού αιώνα

24. Εικόνες της Συλλογής Ζαχαρία Πορταλάκη, 15ος-20ός αι.
25. Περιοδική έκθεση. Συλλογή Σύγχρονης Τέχνης Ζαχαρία Πορταλάκη

IMK CAFE

Το καφέ του I.M.K., με ένα στεγασμένο και δύο υπαίθριους χώρους, το βορινό deck που βλέπει στη θάλασσα και τη νοτική αυλή στη σκιά των ψηλών δέντρων της πρόσοψης του νεοκλασικού κτιρίου.

8. ΣΠΑΡΑΓΜΑΤΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΤΟΙΧΟΓΡΑΦΙΩΝ

Τα Σπαράγματα Βυζαντινών Τοιχογραφιών αποτελούν μέρος της μόνιμης επανέκθεσης της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής Συλλογής με έμφαση στη ζωγραφική, η οποία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση και τη διαφύλαξη της ταυτότητας των ορθόδοξων χριστιανών. Προαναγγέλλουν τη διαμόρφωση των κανόνων της Κρητικής Σχολής ζωγραφικής κατά τη διάρκεια του 14^{ου} και κυρίως του 15^{ου} αι., όπου μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης, η Κρήτη παίρνει τη σκυτάλη στη διαμόρφωση προτύπων. Γίνεται εμφανής η πορεία της εξέλιξης από την επιπεδομορφία στην πλαστικότητα των μορφών, κυρίως μέσω της διαβάθμισης των τόνων του χρώματος, σε αντίθεση με την κυριαρχία της γραμμής κατά τη διάρκεια του 13^{ου} αι.

Εξαιρετο δείγμα ζωγραφικής, που εκπροσωπεί την τέχνη της εποχής των Παλαιολόγων, αποτελεί η τοιχογραφία με τον Άγιο Ιωάννη τον Πρόδρομο από τη Μονή Βαρσαμονέρου [στην κορυφή της σκάλας], η οποία χρονολογείται στις αρχές του 15^{ου} αι.

9. ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

Η προβολή της νομισματικής ιστορίας της Κρήτης αποσκοπεί στην παρουσίαση όχι μόνο της οικονομικής ζωής στη Μεγαλόνησο αλλά και του πολιτικού, θρησκευτικού και ιδεολογικού περιβάλλοντος σ' όλες τις περιόδους του ιστορικού της βίου, λόγω των συμβολισμών που δηλώνουν τα νομισματικά αντικείμενα ως έκφραση της εκάστοτε εξουσίας αλλά ως έργα τέχνης.

Η έκθεση, αρχικά, διαρθρώνεται χρονολογικά σε οκτώ ενότητες που αντιστοιχούν σε ισάριθμες ιστορικές περιόδους, από τους τελευταίους προχριστιανικούς αιώνες ως την εποχή του Ευρώ. Η παρουσίαση των νομισματικών αντικειμένων γίνεται με ευρηματικό τρόπο σε ειδικές θυρίδες – φινιστρίνια, ενώ σε συμπληρωματικές προθήκες εκτίθενται νομισματικά σύνολα («θησαυροί») σε συνδυασμό με συναφές αρχαιακό και εποπτικό υλικό (έγγραφα, χάρτες κ.ά.).

Οι τέσσερις τελευταίες ενότητες αποτελούν ειδολογικές ομαδοποιήσεις, καθώς σε αυτές εκτίθενται μολυβδόβουλα, μετάλλια, νομισματικά κοσμήματα και ένα αφιέρωμα στους σημαντικότερους δωρητές της Νομισματικής Συλλογής του Μουσείου.

Η έκθεση υποστηρίζεται από ψηφιακά μέσα τελευταίας τεχνολογίας.

10. ΑΝΑΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΜΟΝΟΚΛΙΤΟΥ ΚΑΜΑΡΟΣΚΕΠΟΥΣ ΝΑΪΣΚΟΥ

Ο αρχιτεκτονικός τύπος του μονόχωρου καμαροσκεπούς ναού κυριαρχεί στην Κρήτη κατά τη διάρκεια των πρώτων αιώνων της Βενετοκρατίας, λόγω των αντίξοων συνθηκών άσκησης της ορθόδοξης λατρείας. Οι τοιχογραφίες της καμάρας προέρχονται από τον ανάλογο τύπο ναού της Παναγίας στο Καρδουλιανό Πεδιάδας του νομού Ηρακλείου και χρονολογούνται στα μέσα του 14^{ου} αι. Απεικονίζονται, από τα δεξιά προς τα αριστερά, η *Γέννηση της Θεοτόκου*, η

Γέννηση του Χριστού, η Ανάληψη και η Φυγή στην Αίγυπτο. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον στις τοιχογραφίες αυτής της ενότητας, παρουσιάζει η προσπάθεια αφομοίωσης των νέων καλλιτεχνικών τάσεων που προέρχονται από την Κωνσταντινούπολη, από ντόπιους λαϊκούς τεχνίτες και ο συνδυασμός αρχαϊκών και νεωτερικών στοιχείων.

11. ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ (EL GRECO)

Εκτίθενται δύο έργα του **Δομήνικου Θεοτοκόπουλου**, φιλοτεχνημένα στη Βενετία. Τα έργα αυτά είναι τα μόνα που υπάρχουν στην Κρήτη. Αποκτήθηκαν πρόσφατα το ένα από το Ίδρυμα Καλοκαιρινού (1991) και το άλλο από τον Δήμο Ηρακλείου (2005). Αριστερά και δεξιά της προθήκης των έργων υπάρχουν **2 οθόνες αφής** (touch screens) με πληροφοριακό υλικό για τα έργα και τον καλλιτέχνη, που κατανέμεται σε τρεις ενότητες. Η πρώτη αφορά στη ζωή και το έργο του καλλιτέχνη με χρονολόγιο, χάρτη των μετακινήσεών του και φωτογραφίες χαρακτηριστικών έργων του. Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται ο πίνακας "Αποψη του Όρους και της Μονής Σινά", ενώ στην τρίτη "Η Βάπτιση του Χριστού". Σε κάθε μία από τις δύο αυτές ενότητες ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να προβεί σε μεγεθύνσεις των έργων, να εστιάσει σε λεπτομέρειές τους και να τα συσχετίσει με άλλα έργα της ίδιας περιόδου.

Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (Ηράκλειο 1541 - Τολέδο 1614)

Όταν ο Δ. Θεοτοκόπουλος έφυγε από την Κρήτη (περίπου 25 χρονών) ήταν ήδη αναγνωρισμένος ζωγράφος και σε δημοπρασία πουλήθηκε έργο του σε εξωφρενική τιμή για την εποχή. Στο εξωτερικό, ο πρώτος του σταθμός ήταν η Βενετία όπου επηρεάστηκε από το μανιερισμό (επιμήκυνση μορφών, υπερβατικότητα, χρώμα). Εκεί μαθήτευσε δίπλα στον Τισιανό (Tiziano) και κατόπιν δικής του προτροπής πήγε στη Ρώμη το 1570. Ο Δ. Θεοτοκόπουλος μετοίκησε στο Τολέδο επί Φιλίππου Β', όταν η Ισπανία εξελισσόταν σε παγκόσμια δύναμη και καλλιτέχνες απ' όλο τον κόσμο κατέφευγαν εκεί. Τα πρωτοποριακά στοιχεία και η δύναμη της τέχνης του αναγνωρίστηκαν πολύ αργότερα (από τον 19ο αιώνα) και σήμερα θεωρείται ένας από τους μεγάλους Ευρωπαίους ζωγράφους.

Αποψη του Όρους και της Μονής Σινά (περ. 1570-1572). Παρακαταθήκη των Φιλανθρωπικών Ιδρυμάτων Α. & Μ. Καλοκαιρινού. Τεχνοτροπία μανιερισμού: επιμήκη βουνά, επιβλητικά χρώματα, πλαστικότητα και έντονος σκιοφωτισμός. Ο Δ. Θεοτοκόπουλος ζωγράφισε τη Βασιλική μέσα σε τείχη έχοντας δει χαλκογραφίες της εποχής. Αν και ανυπόγραφο έργο, γνωρίζουμε ότι είναι αυθεντικό, γιατί εκκλησιαστικός αξιωματούχος στη Ρώμη είχε καταγράψει όλα τα έργα των ζωγράφων της εποχής, παραθέτοντας το όνομα του καλλιτέχνη και το θέμα του έργου.

Η Βάπτιση του Χριστού (περ. 1567/8-1570). Παρακαταθήκη του Δήμου Ηρακλείου. Στη *Βάπτιση του Χριστού* βλέπουμε έντονα τις επιρροές της βυζαντινής αιογραφίας από την τοποθέτηση των μορφών στο χώρο και φυσικά τα εξελιγμένα χρώματα, στο πλαίσιο της ιταλικής αναγεννησιακής ζωγραφικής.

11. ΣΥΛΛΟΓΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΚΕΙΜΗΛΙΩΝ

Οι εικόνες που παρουσιάζονται σ' αυτήν την αίθουσα προέρχονται κυρίως από καθολικά μονών και εκκλησίες της Κρήτης και εκτίθενται κατά χρονολογική σειρά, προέλευση και βαρύνουσα σημασία στην αποκρυστάλλωση και την τυποποίηση των χαρακτηριστικών της Κρητικής Σχολής ζωγραφικής.

Αξίζει να γίνει η σύγκριση μεταξύ των δύο εικόνων που απεικονίζουν τον Χριστό Ένθρονο [αριστερά της εισόδου] και να παρατηρηθεί η μετάβαση από το συνοφρυωμένο και αυστηρό πρόσωπο του Χριστού στην εικόνα που προέρχεται από τα Πηγαϊδάκια Καινουργίου (τέλη 14^{ου}

- αρχές 15^{ου} αι.), στον προσωπογραφικό τύπο του Χριστού με την ιδανική ανδρική ομορφιά και την γαλήνια έκφραση στην δεύτερη εικόνα (17^{ου} αι.).

Ακολουθεί ένα σύνολο έξι εικόνων από τη Μονή της Παναγίας της Γκουβερνιώτισσας που χρονολογούνται κατά κανόνα τον 17^ο αι. Δύο από αυτές - *Χριστός και Άγιος Γεώργιος* και *Άνωθεν οι Προφήται* – υπογράφονται από τον Εμμανουήλ Καλιάκη, ενώ η *Ζωοδόχος Πηγή* αποδίδεται στον ίδιο ζωγράφο. Αποτελούν πολύ καλά δείγματα της συντηρητικής τάσης της Κρητικής Σχολής που επαναλαμβάνει με ευλάβεια παλαιότερα εικονογραφικά και τεχνοτροπικά πρότυπα.

Ξεχωριστή θέση κατέχει ο *Χριστός* του Εμμανουήλ Τζάνε Μπουνιαλή, του σημαντικότερου εκπροσώπου της τρίτης γενιάς ζωγράφων της Κρητικής Σχολής. Από τους πλέον παραγωγικούς κρητικούς ζωγράφους του 17^{ου} αι., διακρίνεται για το ανήσυχο πνεύμα του, αφού άλλοτε ακολουθεί πιστά τη βυζαντινή παράδοση και άλλοτε δημιουργεί νέους εικονογραφικούς τύπους με την υιοθεσία προτύπων του ιταλικού μανιερισμού. Ο *Χριστός* ανήκει στην ομάδα των έργων που εκφράζουν την προσήλωση του καλλιτέχνη σε πρότυπα κρητικών ζωγράφων του 15^{ου} και του 16^{ου} αιώνα.

Τα Άμφια που εκτίθενται στην ίδια αίθουσα, προέρχονται στο σύνολό τους από την διαλυμένη σήμερα Μονή των Ασωμάτων που βρίσκεται στην κοιλάδα Αμαρίου του νομού Ρεθύμνου. Αξιοσημείωτη είναι η ομοιότητα που παρατηρείται ως προς την τεχνική, το ύφος και την εικονογραφία των περισσότερων από αυτά, με άμφια που προέρχονται από το φημισμένο εργαστήριο της Μονής Αρκαδίου. Ωστόσο, από τις επιγραφές που έχουν κεντηθεί σε ζεύγη *επιμανικίων* και ένα *επιτραχήλιο*, προκύπτει με βεβαιότητα η ύπαρξη εργαστηρίου χρυσοκεντητικής στη Μονή Ασωμάτων τον 19^ο αι.

Εκφάνσεις ιδιωτικής και δημόσιας λατρείας αποτελούν τα μικροαντικείμενα που εκτίθενται στις δώδεκα επιτοίχιες θυρίδες και χρονολογούνται από τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες έως και τον 19^ο αι. μ.Χ. Ξεχωρίζουν λόγω σπανιότητας και παλαιότητας αλλά και λόγω εικονογραφίας που δηλώνει τον συγκρητισμό των πρώτων χριστιανικών αιώνων, τα *αποτροπαϊκά φυλαχτά*, τύπου abraxas το ένα και σφραγιδόλιθος το άλλο, που εκτίθενται στην θυρίδα επάνω αριστερά. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το *φυλαχτό* από στεατίτη (11^{ου} αι.), που απεικονίζει πιθανότατα τον Θεόδωρο τον Στρατηλάτη και ίσως το φορούσε στρατιωτικός που υπηρετούσε στην Κρήτη κατά τη Β΄ Βυζαντινή περίοδο (961-1204). Βυζαντινό είναι το γυάλινο *μυροδοχείο* (χρονολογείται πριν τον 11^ο αι.) που συνόδευε τον νεκρό εντός βενετικού τάφου στην Μονή του Αγίου Πέτρου των Δομηνικανών, στο Ηράκλειο, και δηλώνει την επιβίωση της συνήθειας να θάβονται οι νεκροί μαζί με τα προσωπικά τους είδη και τα αγγεία που χρησιμοποιούνταν στις νεκρικές τελετές.

Η συλλογή πήλινων και ξύλινων *σφραγίδων άρτου* της Πρωτοβυζαντινής και Μεταβυζαντινής περιόδου μαρτυρούν την κυριαρχία και τη συνέχεια του συμβόλου του σταυρού σε διαφορετικούς τύπους κατά το πέρασμα των αιώνων. Η πήλινη *σφραγίδα άρτου*, της οποίας η επιφάνεια διαιρείται σε μερίδες που φέρουν σταυρούς σε σχήμα x, αντανakλά το τυπικό της Θείας Κοινωνίας στην πρώιμη χριστιανική εκκλησία. Εξαιρετικής τέχνης είναι οι ξυλόγλυπτοι *σταυροί αγιασμού* της Μεταβυζαντινής περιόδου από τη Μονή Ασωμάτων, με σκηνές από το βίο και τα πάθη του Χριστού και με περίτεχο δέσιμο από επίχρυσο ασήμι.

Στα εκτιθέμενα *χειρόγραφα* που καλύπτουν ένα ευρύ χρονολογικό φάσμα, μπορούμε να παρατηρήσουμε την εξέλιξη της γραφής από τον 10^ο έως τον 19^ο αι., το πέρασμα από τη χρήση της περγαμηνής στη χρήση του χαρτιού ως πρώτης ύλης και την ποικιλία του περιεχομένου των βιβλίων που ήταν σε χρήση. Διακρίνονται τα λυτά φύλλα με αντίφωνα της *Οκτωήχου* και μουσικούς χαρακτήρες (12^{ου} - 13^{ου} αι.), ο μεγάλος χειρόγραφος κώδικας με *Λόγους* του Γρηγορίου του Θεολόγου (11^{ου} - 12^{ου} αι.) και ο χειρόγραφος κώδικας από χαρτί με *Μηνολόγιο* και *Ακολουθία* του Αγίου Μύρωνος, που συνέταξε ο επίσκοπος Χερρονήσου Γεράσιμος Καλογνώμων (18^{ου} αι.).

Στην τελευταία επιδαπέδια προθήκη, που είναι χωρισμένη σε τέσσερα επίπεδα, εκτίθενται τέσσερις ομάδες αντικειμένων που είναι κυρίως κοσμικής χρήσης: βυζαντινά *κοσμήματα* με χριστιανικά σύμβολα και θέματα, μεταξύ των οποίων ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ομάδα κοσμημάτων που προέρχονται από Θησαυρό που βρέθηκε στο Μεσσήσι Αγίου Βασιλείου του νομού Ρεθύμνου, στις αρχές του 20ου αιώνα. Χρονολογούνται όλα τον 6^ο και τον 7^ο αι., περίοδο αναστατώσεων λόγω των αραβικών επιδρομών που έχουν αρχίσει στην Κρήτη ήδη από τον 7^ο αι. και συνεχίζονται μέχρι την αραβική κατάκτηση του νησιού το 827/828. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει επίσης στο χρυσό *σκουλαρίκι* με μαργαριτάρια και κοκκιδωτή διακόσμηση, στην τοξωτή πλάκα του οποίου απεικονίζονται με την τεχνική του περικλειστού σμάλτου δύο αντικριστά πουλιά και ανθέμιο (10ος αι.).

Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει κοσμήματα από την εποχή της Βενετοκρατίας στην Κρήτη, κατά τη διάρκεια της οποίας η κρητική αργυροχρυσοχοΐα γνωρίζει ιδιαίτερη άνθηση γιατί δεν καλύπτει μόνο τις ανάγκες μιας ακμάζουσας αστικής κοινωνίας αλλά συγχρόνως εξυπηρετεί το εμπόριο πολύτιμων ειδών με τα Δωδεκάνησα και τα άλλα νησιά του Αιγαίου. Η μετανάστευση του καλλιτεχνικού δυναμικού της Κρήτης σε βενετοκρατούμενες περιοχές του ελλαδικού χώρου, μετά την πτώση του Χάνδακα στους Τούρκους (1669), συνέβαλε στη διάδοση και την αλληλεπίδραση των μοτίβων και των τεχνικών κατασκευής στις περιοχές αυτές. Αξίζει να προσέξουμε το χρυσό ανδρικό *δαχτυλίδι – σφραγίδα* με εγχάρακτο θυρεό που πλαισιώνεται από δύο ερωτιδεείς και τα αρχικά Α και Β χαραγμένα αντίστροφα. Το οικόσημο ανήκει πιθανότατα στη γνωστή οικογένεια των Βλαστών που είχαν αποκτήσει τον τίτλο των *nobili Cretensi*.

Στην τρίτη ομάδα έχουν περιληφθεί μικροαντικείμενα και εξαρτήματα καθημερινής χρήσης με απεικονίσεις θυρεών και άλλων παραστάσεων που αποτελούσαν διακριτικά αξιωμάτων και κοινωνικής δύναμης ή επαγγελματικής θέσης. Τέτοια περίπτωση αποτελεί το ασημένιο *περιδέραιο-διακριτικό αξιώματος* (16^{ος} - 17^{ος} αι.), στο κέντρο του οποίου παριστάνεται θυρεός μέσα σε δέλτο που κρατούν δύο ερωτιδεείς. Επιστέφεται από στέμμα και υποβαστάζεται από μορφή σειρήνας που κρατάει δύο φίδια.

Η τέταρτη ενότητα τέλος αποτελείται από αντικείμενα καθαρά διακοσμητικής χρήσης από την περίοδο της Βενετοκρατίας, όπως ειδώλια από κράματα μετάλλων που κάποια από αυτά μπορεί να αποτελούσαν εξαρτήματα άλλων διακοσμητικών αντικειμένων, π.χ. κηροπηγίων.

12. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο διάδρομος του 1ου επιπέδου λειτουργεί ως εισαγωγή για τους εκθεσιακούς χώρους της Οθωμανικής περιόδου. Στον ανατολικό τοίχο του διαδρόμου εκτείνεται μία τοιχογραφία από το κονάκι του Φαζίλ Μπέη στο Ηράκλειο, προϊδεάζοντας έτσι τον επισκέπτη για την Αίθουσα της Οθωμανικής Συλλογής (όπου, μεταξύ άλλων, εκτίθενται και οι υπόλοιπες τρεις τοιχογραφίες από το κονάκι του Φαζίλ Μπέη). Απέναντι, και σε συνάρτηση με την Αίθουσα την αφιερωμένη στον 19ο αιώνα και την περίοδο της Αυτονομίας, εκτίθενται δεκατέσσερις προσωπογραφίες αγωνιστών του 19ου αιώνα από τα Ανώγεια Μυλοποτάμου, έργα του λαϊκού ζωγράφου Κ. Σταυρακάκη, καθώς και η προσωπογραφία του Μιχαήλ Μελίτακα ή Μαυρογιάννη. Επιπλέον, ο επισκέπτης μπορεί να θαυμάσει τις εξαιρετικής ποιότητας οροφωγραφίες και τοιχογραφίες που κοσμούν το χώρο αυτό, ο οποίος αποτελεί την παλαιά κύρια είσοδο της οικίας Καλοκαιρινού.

13. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ: ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ

[Σημ. Η εγκαθίδρυση της Οθωμανικής κυριαρχίας στο νησί (1669) οδηγεί σε σημαντικές μεταβολές και ανακατατάξεις όπως π.χ. η αλλαγή του διοικητικού συστήματος, η διάδοση της μουσουλμανικής θρησκείας με εξισλαμισμό σημαντικού μέρους του πληθυσμού και η παρακμή της εμπορικής δραστηριότητας. Το μουσουλμανικό στοιχείο κυριάρχησε στα αστικά κέντρα του νησιού, ενώ το χριστιανικό στην ύπαιθρο.]

Η έκθεση περιλαμβάνει τοιχογραφίες που κοσμούσαν τη σάλα υποδοχής, το μεγάλο οντά, από το κονάκι του Φαζίλ Μπέη (τέλη 18ου αι.) στην πόλη του Ηρακλείου, καθώς και αρχιτεκτονικά μέλη και διακοσμητικά στοιχεία από οθωμανικά θρησκευτικά κτήρια, όπως για παράδειγμα επίστεψη Μιμπέρ (μουσουλμανικός άμβωνας) από το Βεζίρ Τζαμί (σημερινός ναός Αγίου Τίτου) και διακοσμητικά πλακίδια από το Βαλιδέ Τζαμί. Σε προθήκες παρουσιάζονται νομίσματα, μικροαντικείμενα (σφραγιστικά δακτυλίδια, κουταλάκια από φαγεντιανή, καπνοσύριγγες κ.α.), ενώ εκκλησιαστικά έγγραφα και φερμάνια στην παλαιοτουρκική γλώσσα αποτυπώνουν την εικόνα της συνύπαρξης του Ισλάμ με τον Χριστιανισμό στην Κρήτη.

14. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ: 19ος & Αρχές 20ού αι.

[Σημ. Ο 19ος αιώνας είναι για την Κρήτη, όπως και για την Ευρώπη άλλωστε, περίοδος επαναστατικού αναβρασμού. Ως στόχο τους τα αλληπάλληλα επαναστατικά κινήματα των Κρητών προβάλλουν την αποτίναξη της Οθωμανικής κυριαρχίας και την ένωση του νησιού με το ελεύθερο ελληνικό κράτος. Το 1898, με παρέμβαση των Μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων, η Κρήτη κηρύσσεται αυτόνομη επαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και λίγα χρόνια αργότερα (1913) θα ενωθεί επίσημα με την Ελλάδα.]

Η ταραγμένη ατμόσφαιρα αυτής της περιόδου αποτυπώνεται με αντικείμενα και αρχαικό υλικό που παραπέμπουν στα επαναστατικά κινήματα των Κρητών εναντίον της Οθωμανικής κυριαρχίας: όπλα, σημαίες, φωτογραφικό υλικό και επιστολές επαναστατών. Παράλληλα, μικροαντικείμενα, έγγραφα και εικονογραφικό υλικό καταγράφουν τις πιο ειρηνικές στιγμές της περιόδου. Στην ενότητα για την Αυτόνομη Κρητική Πολιτεία παρουσιάζεται το γραφείο, το πορτραίτο και η στολή του Πρίγκιπα Γεωργίου, πρώτου Υπατου Αρμοστή του νέου καθεστώτος, ενώ για τον Ελευθέριο Βενιζέλο προβάλλεται σε οθόνη ανέκδοτο κινηματογραφικό υλικό. Στην έκθεση, τέλος εντάσσεται και ένα αφιέρωμα στον τύπο, κρητικό, ελληνικό και ευρωπαϊκό, μέσω μίας απτικής οθόνης στο κέντρο της αίθουσας.

24. ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑ ΠΟΡΤΑΛΑΚΗ, 15ος-20ός αι.

Τον Μάιο του 2014 η Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών έγινε αποδέκτης της γενναιοδωρης προσφοράς από τον Ζαχαρία Πορταλάκη εξήντα πέντε φορητών εικόνων (15ου - αρχών 20ού αιώνα).

Τα έργα της Δωρεάς, που εκτίθενται πλέον μόνιμα στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, προέρχονται από έναν ευρύ γεωγραφικό χώρο –την Κρήτη, τα Επτάνησα, την ηπειρωτική Ελλάδα, τα Βαλκάνια και τη Ρωσία– και παρουσιάζουν ποικιλία ως προς το θεματολόγιο και τους εικονογραφικούς τύπους. Τα σημαντικά αυτά χαρακτηριστικά προβάλλονται με την παρουσίαση των έργων σε θεματικές ενότητες που κινούνται γύρω από τρεις άξονες:

- την εικονογραφία: απεικονίσεις της Παναγίας στη μεταβυζαντινή και τη ρωσική τέχνη, προφητών, αγίων και επεισοδίων του βίου τους και σκηνών του Εορτολογίου,
- τη χρήση: εικόνες που προορίζονταν για τη δημόσια λατρεία (δεσποτικές-επιστυλίου) ή την ιδιωτική (τρίπτυχα), και
- την τεχνοτροπία: με έργα του 15ου και του 16ου αιώνα αντιπροσωπευτικά της ακμής της κρητικής

τέχνης, αλλά και μεταγενέστερα διαφορετικών εργαστηρίων που, μέσω της υιοθέτησης εικονογραφικών τύπων διαμορφωμένων από τους κρητικούς ζωγράφους, επιβεβαιώνουν την ευρεία επιρροή της.

Ο πρωτοποριακός αρχιτεκτονικός σχεδιασμός της έκθεσης παρουσιάζει ως αυτόφωτα αντικείμενα τις εικόνες, που κατά την παράδοση συνιστούν μαρτυρίες «του ακτίστου φωτός».

25. ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑ ΠΟΡΤΑΛΑΚΗ

Αλέξης Ακριθάκης | Εν κινήσει, με έργα του ανατρεπτικού ζωγράφου του 20ού αιώνα, από τη Συλλογή Σύγχρονης Τέχνης του συλλέκτη Ζαχαρία Γ. Πορταλάκη.

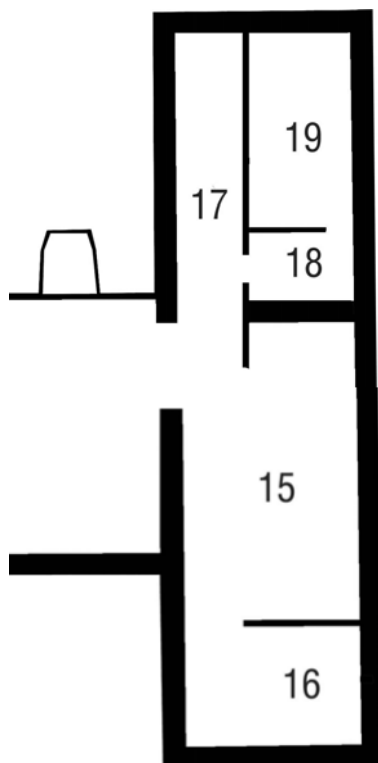
Τέταρτη κατά σειρά ετήσια έκθεση που συνδιοργανώνει η Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών με τον συλλέκτη Ζαχαρία Γ. Πορταλάκη, είναι αφιερωμένη στον σημαντικό καλλιτέχνη για τα 25 χρόνια από το θάνατό του.

Η έκθεση έχει τον χαρακτήρα μιας αναδρομικής παρουσίασης. Περιλαμβάνει ζωγραφικά έργα, κατασκευές, κολάζ και σχέδια. Έργα «εμβληματικά» και «συναρπαστικά», όπως χαρακτηρίζονται, καλύπτουν το σύνολο της διαδρομής του Ακριθάκη από το 1965 ως το 1993. «Επιτρέπουν να δει κανείς με μια ανθολόγηση του έργου του, την πορεία και την ουσία του μεγάλου αυτού καλλιτέχνη που δεν χάνεται ούτε στο πιο μικρό σχεδιάκι, γιατί μπορεί και κρατά το σκοινί, μίτο της Αριάδνης που τον οδηγεί πάντα προς μια έξοδο στο φως», σημειώνει ο ιστορικός της τέχνης Ντένης Ζαχαρόπουλος στον κατάλογο της έκθεσης.

Διάρκεια έκθεσης: 16.3.2019 - 1.3.2020

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Επίπεδο 2Α

15. Συλλογή Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου: Μάχη της Κρήτης, Κατοχή και Αντίσταση

16. Συλλογή Β' Παγκοσμίου Πολέμου: Αίθουσα Εμμανουήλ Τσουδερού

17., 18. & 19. Συλλογή Νίκου Καζαντζάκη

15. ΣΥΛΛΟΓΗ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ: ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ, ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Η νέα μόνιμη έκθεση του Μουσείου για τη Μάχη της Κρήτης, την Κατοχή και την Αντίσταση. Η έκθεση χαρακτηρίζεται από πυκνότητα έχει ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα και είναι σχεδιασμένη ώστε να υποστηρίζει το δραματικό χαρακτήρα των γεγονότων που πραγματεύεται. Ταυτόχρονα, είναι φιλική προς τον επισκέπτη, με πληθώρα ηλεκτρονικών μέσων και με εκπλήξεις που ελλοχεύουν σε κάθε γωνιά της.

Η νέα έκθεση του Ι.Μ.Κ. προσεγγίζει τα γεγονότα με χρονολογική σειρά και αναπτύσσεται σε 4 συνολικά ενότητες, από τις οποίες η πρώτη λειτουργεί ως εισαγωγή, με αναφορά στην έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και στην ιταλική επίθεση εναντίον της Ελλάδας τον Οκτώβριο του 1940. Η ενότητα αυτή κλείνει με την γερμανική εισβολή και την κατάληψη του ηπειρωτικού κορμού της χώρας.

Στην 2^η ενότητα η έκθεση εστιάζει στην Κρήτη, που μετά την κατάληψη της ηπειρωτικής Ελλάδας αποτέλεσε τον επόμενο στόχο των δυνάμεων του Άξονα. Οι προετοιμασίες των αντιπάλων, οι αεροπορικοί βομβαρδισμοί των αστικών κέντρων, η από αέρος εισβολή των επίλεκτων γερμανικών στρατευμάτων και οι πρώτες πράξεις αντεκδίκησης των εισβολέων εναντίον του πληθυσμού απαρτίζουν τις βασικές υποενότητες. Τμήμα της ενότητας αυτής αποτελεί το γραφείο, η βιβλιοθήκη και προσωπικά αντικείμενα του Εμμανουήλ Τσουδερού, πρωθυπουργού της ελληνικής κυβέρνησης κατά την Μάχη της Κρήτης. Τέσσερις ακουστικές αφηγήσεις και μία μεγάλη προβολή με στιγμιότυπα από την Μάχη της Κρήτης συμπληρώνουν την αναφορά στα γεγονότα αυτά, ενώ ο επισκέπτης μπορεί να αναζητήσει περισσότερες πληροφορίες και υλικό στις απτικές οθόνες του πληροφοριακού συστήματος «Ερμής».

Η 3^η ενότητα καταγράφει την σκοτεινή περίοδο της Κατοχής ως και την απελευθέρωση. Η οργάνωση και δράση της Εθνικής Αντίστασης, τα αντίποινα των κατακτητών, η σκληρή εικόνα της καθημερινότητας αποτελούν τους βασικούς της άξονες. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται σε γεγονότα όπως η εκτέλεση των 62, που συνοδεύεται από προβολή φωτογραφιών και έκθεση προσωπικών αντικειμένων των εκτελεσθέντων («εσωτερικό μνημείο των 62 Μαρτύρων»), και η βύθιση του ατμόπλοιου Τάναϊς, που συνοδεύεται από ανέκδοτο μέχρι σήμερα αρχειακό υλικό. Ο επισκέπτης μπορεί, επιπλέον, να ακούσει τις αφηγήσεις προσώπων που συμμετείχαν στα δραματικά γεγονότα της περιόδου, όπως ο γνωστός στην Κρήτη Βρετανός αξιωματικός Patrick Leigh Fermor και ο Γάλλος σαμποτέρ Jack Sibard, ενώ ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζει το ανέκδοτο φωτογραφικό υλικό που προέρχεται από προσωπικά αρχεία Γερμανών στρατιωτών που υπηρέτησαν στην Κρήτη.

Τα ίχνη που η ανελέητη πολεμική σύγκρουση άφησε πίσω της στα χώματα της Κρήτης αποτυπώνει η τελευταία ενότητα. Τα δύο μεγάλα στρατιωτικά νεκροταφεία, αυτό των Συμμάχων στη Σούδα και το γερμανικό στο Μάλεμε, είναι τα κύρια σημεία αναφοράς, αφού αποτελούν χώρους ζωντανής μνήμης όπου κάθε χρόνο άνθρωποι από όλες τις εμπλεκόμενες χώρες τιμούν τους νεκρούς. Εδώ εγκαταστάθηκε η νέα εκδοχή της βιντεοεγκατάστασης «Wartime», εμπλουτισμένης με τα «συρτάρια της μνήμης», που ο επισκέπτης καλείται να ανοίξει. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το τελευταίο τμήμα της έκθεσης, όπου καταγράφεται η δεύτερη, ειρηνική αυτή τη φορά, χρήση του πολεμικού υλικού που, ως απομεινάρια των μαχών έμειναν στην κρητική γη: βόμβες που έγιναν γλάστρες ή καμπάνες σε εξωκλήσια, αλεξίπτωτα που έγιναν ρούχα, τουφέκια που έγιναν πάσσαλοι περίφραξης στα χωράφια.

Στην έκθεση αξιοποιείται πρωτότυπο και ανέκδοτο αρχειακό και φωτογραφικό υλικό, ενώ διάσπαρτα στους χώρους της έκθεσης συναντά κανείς στρατιωτικά είδη αλλά και προσωπικά αντικείμενα των ανθρώπων που βρέθηκαν στη δίνη της μεγαλύτερης πολεμικής σύγκρουσης στην ιστορία της ανθρωπότητας.

16. ΣΥΛΛΟΓΗ Β΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ: ΑΙΘΟΥΣΑ ΕΜΜ. ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ

Παρουσιάζεται το ανακατασκευασμένο γραφείο του **Εμμανουήλ Τσουδερού**, πρωθυπουργού της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης (1941-1944). Η αίθουσα περιλαμβάνει το γραφείο, τη βιβλιοθήκη, φωτογραφικό και αρχαιακό υλικό καθώς και προσωπικά αντικείμενα.

17., 18. & 19. ΣΥΛΛΟΓΗ ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

Ο Νίκος Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο της Κρήτης στις 18 Φεβρουαρίου 1883 (3 Μαρτίου, σύμφωνα με το νέο ημερολόγιο]. Έζησε ως παιδί την τελευταία περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας στην Κρήτη, γεγονός που επηρέασε σε σημαντικό βαθμό και το έργο του. Σπούδασε νομικά στην Αθήνα, όπου και πραγματοποίησε τα πρώτα λογοτεχνικά του βήματα. Η παρουσία του στο Παρίσι το 1907, όπου παρακολουθεί μεταπτυχιακές σπουδές, τον φέρνει σε επαφή με τα νέα φιλοσοφικά και λογοτεχνικά ρεύματα της εποχής. Έκτοτε ο Καζαντζάκης δεν θα πάψει να ταξιδεύει -με το νου και το σώμα- αναζητώντας με αγωνία απαντήσεις σε μεγάλα πνευματικά ερωτήματα. Μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, το 1947, εγκαθίσταται μόνιμα στην Γαλλία, αρχικά στο Παρίσι και έπειτα στην Αντίμπ, χωρίς ωστόσο, να πάψει να ταξιδεύει ως τους τελευταίους μήνες της ζωής του. Υπήρξε πολυγλωσσικός και είχε την τύχη να βιώσει τη διεθνή αναγνώριση, ιδιαίτερα μέσα από τα μυθιστορήματα που συνέγραψε στην τελευταία περίοδο της ζωής του, ορισμένα από τα οποία μεταφέρθηκαν και στον κινηματογράφο. Τα έργα του έχουν μεταφραστεί σε περισσότερες από τριάντα γλώσσες και εξακολουθούν να έχουν μεγάλη απήχηση παγκοσμίως. Πέθανε στις 26 Οκτωβρίου 1957, σε ηλικία 74 χρόνων, στην Πανεπιστημιακή Κλινική στο Freiburg im Breisgau της Γερμανίας. Ο τάφος του βρίσκεται στον Προμαχώνα Μαρτινέγκο των βενετσιάνικων τειχών του Ηρακλείου.

Με επιστολή του προς την Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών στις 9 Ιανουαρίου 1957, ο Νίκος Καζαντζάκης κάνει γνωστή την πρόθεσή του να παραχωρήσει προσωπικά του αντικείμενα στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης: *"Όχι μερικά που μου ανήκουν θα δώσω εφχαρίστως για το Μουσείο, παρά ό,τι πολύτιμο έχω που να σχετίζεται με τη μακρόχρονη, επίμονη πνευματική μου ζωή - όλη μου τη βιβλιοθήκη, χειρόγραφα, εικόνες, προσωπικά μου πράγματα που αγάπησα και χρησιμοποίησα, μια μεταποίηση τέλεια του γραφείου μου στο Μεγάλο Κάστρο. Να σωθεί έτσι το κελί, όπου τόσα χρόνια δούλεψε ένας Καστρινός πνευματικός εργάτης ..."*.

Λίγους μήνες αργότερα, στην ιδίοχειρη διαθήκη του, ο Καζαντζάκης σημειώνει ότι προσωπικά του αντικείμενα, έπιπλα, χειρόγραφα και η βιβλιοθήκη παραχωρούνται στην Εταιρία Κρητικών Ιστορικών Μελετών προκειμένου να εκτεθούν στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης. Την εκτέλεση της τελευταίας αυτής επιθυμίας του ανέλαβε η σύζυγός του Ελένη Καζαντζάκη. Το σημαντικό αυτό υλικό εκτίθεται σε 3 χώρους.

ΑΙΘΟΥΣΑ 17

Έξι οθόνες αφής σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο από τις οποίες οι επισκέπτες μπορούν να αντλούν ηλεκτρονική πληροφορία για τη ζωή και το έργο του Νίκου Καζαντζάκη.

Επιτοίχια προβολή με αποσπάσματα από τις κινηματογραφικές ταινίες που βασίστηκαν σε μυθιστορήματά του Καζαντζάκη.

Σε ειδική περιστρεφόμενη βάση εκτίθεται σχέδιο του Νίκου Χατζηκυριάκου-Γκίκα για την Οδύσσεια του Ν. Καζαντζάκη. Στην πίσω όψη αφιέρωση του καλλιτέχνη στο νεκρό φίλο του.

ΑΙΘΟΥΣΑ 18

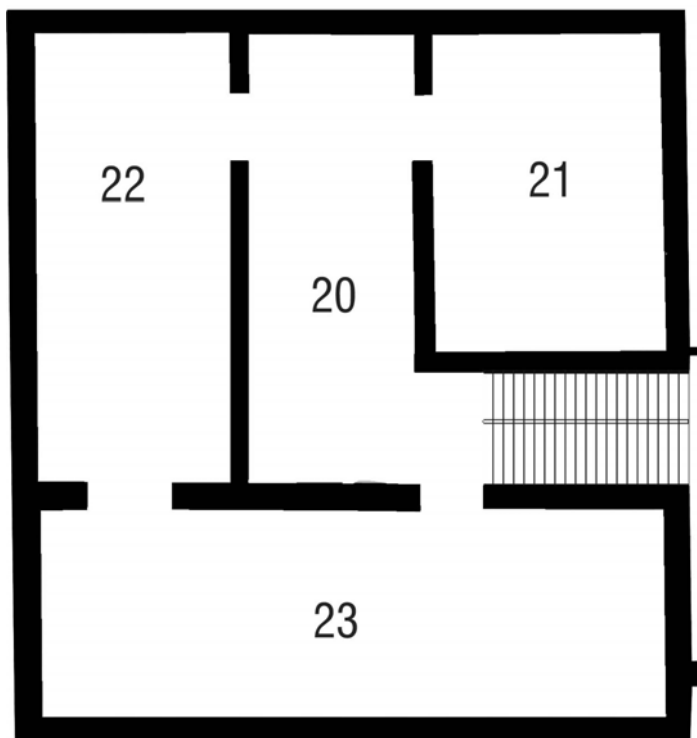
Εκτίθενται χειρόγραφα, φωτογραφίες και σχέδια, δεκάδες εκδόσεις των βιβλίων του σε περισσότερες από είκοσι γλώσσες και προσωπικά αντικείμενα, μεταξύ των οποίων η ζώνη του και το μετάλλιο του Βραβείου Ειρήνης που του απονεμήθηκε στη Βιέννη το 1956.

ΑΙΘΟΥΣΑ 19

Μια ακριβή αναπαράσταση του γραφείου του Νίκου Καζαντζάκη στην γαλλική Αντίπολη, την οποία ο μεγάλος ταξιδευτής είχε ως βάση στα τελευταία χρόνια της ζωής του (1948-57).

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

Επίπεδο 2B

Εθνογραφική Συλλογή

- 20. Εισαγωγή
- 21. Το κρητικό σπίτι
- 22. Παραγωγικές διαδικασίες
- 23. Ο κύκλος της ζωής

ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ

20. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εισαγωγικά κείμενα της έκθεσης. Προθήκη αφιερωμένη στις πληθυσμιακές ομάδες της Κρήτης με εκθέματα αρμενικά, μουσουλμανικά, εβραϊκά και αιτήσεις πολιτογράφησης των Μικρασιατών προσφύγων.

Επιτοίχια προβολή σκηνών από τον αστικό και υπαίθριο βίο της Κρήτης.

[Η προθήκη και η προβολή αναδεικνύουν των ποικιλία των πληθυσμών που συν-κατοικούσαν στην Κρήτη στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα, καθώς και τις μεταβολές που επέφερε η αλλαγή των συνειδήσεων και τα πολιτικά γεγονότα].

21. ΤΟ ΚΡΗΤΙΚΟ ΣΠΙΤΙ

Αναπαράσταση ενός κρητικού, αγροτικού μονόχωρου καμαρόσπιτου. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα αυτού του διαδεδομένου τύπου οικίας της υπαίθρου είναι το ότι ο εσωτερικός χώρος του είναι ενιαίος - χωρίς, δηλαδή, να διαιρείται σε δωμάτια - και το αρχιτεκτονικό στοιχείο της *καμάρας*. Δίπλα στο κρεβάτι με τα στρίποδα, ο απαραίτητος αργαλειός με τα εργαλεία υφαντικής, η πεζούλα και το τραπέζι με τις χαμηλές ξύλινες καρέκλες, η παρασθιά (τζάκι) με το αλατσερό (κομμένος τσούκος που τοποθετούσαν αλάτι), την κουταλοθήκη, τα σκεύη, την παρασύρα (σκούπα), παραδίπλα οι ταΐστρες των ζώων, τα λογής αποθηκευτικά κεραμικά σκεύη, ένας ανηρτημένος σοφράς (στρογγυλό, χαμηλό τραπέζι), το λαήνι με το λαηνοστάτη.

22. ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ

Τρεις προθήκες που αφορούν παραγωγικές διαδικασίες του νησιού: Η πρώτη είναι αφιερωμένη στην ελαιοκαλλιέργεια και αμπελουργία, η δεύτερη στην καλλιέργεια σταριού και η τρίτη στην κτηνοτροφία (περιέχει και ξυλόγλυπτες κατασκευές, γιατί οι κτηνοτρόφοι επιδίδονταν στην ξυλογλυπτική κατά τον ελεύθερο χρόνο τους). Στις γυναικείες ασχολίες είναι αφιερωμένες οι επόμενες τρεις προθήκες, που είναι ονομαστικά η κεντητική, η δαντελοπλεκτική (περιέχει και επίσημη γυναικεία σφακιανή φορεσιά) και η βαφική ινών με το απαραίτητο μογοιατζοπίθαρα.

23. Ο ΚΥΚΛΟΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Οι επόμενες προθήκες είναι αφιερωμένες στον κύκλο της ζωής. Ξεκινάμε με την προθήκη της γέννησης, ακολουθεί η προθήκη της βάπτισης, ενώ οι δύο επόμενες είναι αφιερωμένες στα υφαντά του γάμου (προικιά). Οι τέσσερις τελευταίες προθήκες εστιάζουν στην κοινωνική και θρησκευτική ζωή. Τέλος, υπάρχει προθήκη αφιερωμένη στις τοπικές φορεσιές. Διακρίνονται η ανδρική φορεσιά 'Βράκες', η γυναικεία φορεσιά Ανωγείων 'Σάρτζα' και η γυναικεία φορεσιά 'Κούδα' από την Κριτσά Λασιθίου.

Για άλλες πληροφορίες σχετικά με τις μόνιμες και περιοδικές εκθέσεις καθώς για και τις υπόλοιπες δραστηριότητες του Ιστορικού Μουσείου Κρήτης επισκεφτείτε τη δικτυακή διεύθυνση μας www.historical-museum.gr